

розгляді у випадку виявлення під час проведення експертизи розладу психічної діяльності чи психічного захворювання. У разі внесення таких точкових змін у КПК, вказані положення статей будуть повністю узгоджуватись із уже існуючими вимогами ч. 2 ст. 292 КПК України, у якій зазначено, що «клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру має відповідати вимогам статті 291 цього Кодексу, а також містити інформацію про примусовий захід медичного характеру, який пропонується застосувати, та позицію щодо можливості забезпечення участі особи під час судового провадження за станом здоров'я».

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду від 12 березня 2020 року. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_12_03_2020_roku_u_sprav_206_5483_18/.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

4. Справа «D.R. проти Литви»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 26 червня 2018 року. URL: <https://www.echr.com.ua/yespl-postaviv-pitannya-pro-stupin-uchasti-u-procesi-psixichno-xvoro%D1%97-lyudini/>.

5. Справа «І.Н. проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 23 червня 2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d63#Text.

6. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2020 рік. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/>.

Федотова Ганна Валеріївна,

начальник науково-організаційного відділу
Державного науково-дослідного інституту
МВС України, доктор юридичних наук,
професор;

Онищенко Сергій Миколайович,

провідний науковий співробітник науково-
організаційного відділу Державного
науково-дослідного інституту МВС України,
кандидат юридичних наук

ПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМИ ПРОСТУПКАМИ ЯК ОСОБЛИВА ПРОЦЕДУРА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Поняття «кримінальний проступок» – один з видів кримінального правопорушення, що відрізняється меншим ступенем суспільної небезпеки, спрощеною процедурою притягнення до

кримінальної відповідальності, а також більш м'яким покаранням, офіційно посіло своє місце у сучасній кримінально-правовій політиці завдяки Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року (№ 7279-д) [1].

Відповідно до чинного законодавства здійснення досудового розслідування у кримінальних проступках передбачається у формі дізнання, так би мовити, спеціальній формі провадження, що в повному обсязі відповідає виконанню Рекомендації К (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи від 17 вересня 1987 р. [2] державам – членам Ради Європи стосовно спрощення кримінального правосуддя. У розділі 2 «Сумарне судочинство, примирення обвинуваченого з потерпілим, спрощені процедури» Рекомендації вказано: «у випадках дрібних порушень кримінального закону, якщо факти видаються доволі ясними і безперечно встановлено, що особа є автором порушення, можна застосовувати спрощене судочинство, тобто письмове судочинство, прискорене судовими органами. Воно дозволяє економити час завдяки відсутності судового засідання і призводить до рішень, що є аналогічними судовим постановам, таким, як постанова поліційного трибуналу (у спрощеному порядку)» (п.п. 1).

Ідея єдиної процесуальної форми виявилася недоцільною, тому що вона не збігається з діалектичною закономірністю відповідності форми своєму змісту і зміни способу дослідження разом зі зміною предмета, тому вже в давньоримській державі були норми, які регламентували застосування спеціальних проваджень (*Per sponsionem*) разом зі звичайним провадженням (*Legis actio sacramento in rem*).

У вітчизняній правовій системі за кримінально-процесуальним законодавством існує досвід із позитивного вирішення цього питання. Тривалий час згідно з положеннями КПК України 1960 р., можна було виділити такі спеціальні провадження: протокольна форма досудової підготовки матеріалів справи; провадження у справах приватного обвинувачення; провадження у справах про злочини неповнолітніх; застосування примусових заходів медичного характеру.

На нашу думку, нині провадження дізнання за кримінальними проступками є більш схожим до протокольної форми досудової підготовки матеріалів, оскільки ця форма використовувалась щодо очевидних злочинів невеликої тяжкості.

Становлення протокольної форми досудової підготовки матеріалів у кримінальному судочинстві України має цікаву та глибоку історію. Першою такою спробою урізноманітнення процесуальної форми провадження у злочинах став Указ Президії Верховної Ради СРСР від 26 липня 1966 р. «Про посилення відповідальності за хуліганство», яким встановлена не тільки підвищена відповідальність за цей злочин, що був поширеним на території СРСР, а й особливий процесуальний порядок провадження у справах цієї категорії. Протокольна форма мала назву «перевірочна діяльність» або просто «кримінально-процесуальна

перевірка». Результати перевірки були доказами, на підставі яких суддя приймав рішення про порушення кримінальної справи, складав обвинувачення і виносив постанову про віддання правопорушника до суду. Перевірочну діяльність проводили органи дізнання. При цьому опитували очевидців, отримували характеризуючі дані про особу правопорушника, законом також дозволялося проведення таких слідчих дій: огляд місця події, затримання і особистий пошук. Перевірочні дії проводились упродовж п'яти днів.

Кримінально-процесуальний закон допускав можливість затримання правопорушника і застосування до нього запобіжного заходу. Особи затримувалися органами міліції або іншими органами дізнання і утримувалися під вартою з метою підвищення ефективності застосування передбачених законом кримінально-правових засобів боротьби з дрібним розкраданням державного або громадського майна. Президія Верховної Ради УРСР Указом від 3 квітня 1975 р. поширила порядок провадження у злочинах, передбачених ч. 1 ст. 206 КК, на злочини, передбачені ч. 1 ст. 85 КК УРСР. Подальше застосування встановленого законодавцем порядку провадження у злочинах, передбачених ч. 1 ст.ст. 85 і 206 КК УРСР, показало, що ця форма провадження, незважаючи на деякі недоліки, за своєю сутністю придатна для використання і себе виправдовує.

Надалі згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР від 20 березня 1985 р. «Про внесення змін і доповнень у кримінально-процесуальний і цивільно-процесуальний кодекси УРСР» провадження протокольної форми визначалась вже по 19-ти злочинах. Порядок провадження, встановлений цим Указом, відрізнявся від раніше чинного тим, що строк провадження збільшився до 10 днів; орган дізнання позбавлявся права затримувати правопорушника в порядку ст. 106 КПК і застосовувати до нього запобіжний захід; справи про злочини, зазначені в ст. 425 КПК, підлягали розгляду в суді не пізніше як у 10 денний строк із моменту надходження матеріалів до суду (до цього діяв 5 денний термін розгляду таких справ).

У наступні роки протокольна форма досудової підготовки матеріалів продовжувала розвиватись як в напрямі розширення переліку злочинів, у яких вона застосовувалась, так і в напрямі удосконалення порядку її провадження. Основоположними в регламентації протокольного провадження стали Указ Президії Верховної Ради УРСР від 18 березня 1991 р. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу УРСР», Положення «Про товариські суди УРСР» та Положення «Про комісії в справах неповнолітніх УРСР» і Закон України від 16 грудня 1994 р. «Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу України».

Першим скасовувалось право начальника органу дізнання прийняти рішення про відмову в порушенні кримінальної справи і направляти матеріали для застосування до правопорушника заходів громадського впливу (в порядку ст. 131 КПК). Другим – у виняткових випадках, у разі неможливості у 10-денний строк зібрати необхідні

матеріали, прокуророві надавалось право цей строк продовжити, але не більш як до 20 днів.

Таким чином, протокольна форма досудової підготовки матеріалів, впроваджена у 1966 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР – це особливе кримінально-процесуальне провадження, що здійснюється органом дізнання без порушення кримінальної справи органами дізнання за визначеними законом злочинами, що не являють великої суспільної небезпеки, вчинених в умовах очевидності, котре завершується складанням протоколу. Протокольна форма дозволяє в найкоротший строк з'ясувати обставини вчинення злочину, наблизити покарання правопорушника до часу вчинення ним протиправного діяння.

Крім того, протокольна форма була покликана забезпечити оптимальну процесуальну економію. Розширення сфери застосування такої форми досудової підготовки здійснювалось з метою зменшення навантаження на слідчий апарат та зосередження його зусиль на розслідуванні більш тяжких злочинів.

Провадження у протокольній формі містило низку характерних відмінностей від звичайного провадження: суб'єктом проведення досудової підготовки матеріалів визнавався виключно орган дізнання; збирання доказів здійснювався за допомогою засобів, характерних для стадій порушення кримінальної справи (без провадження слідчих дій); перелік злочинів, щодо яких можливо було застосовувати протокольну форму, був вичерпним (ст. 425 Кримінально-процесуального кодексу 1960 р.); строки не могли перевищувати десяти днів з моменту отримання заяви, але цей строк можна було подовжити прокурором до двадцяти діб; особа, щодо якої провадиться досудова підготовка матеріалів, мала статус правопорушника, а не злочинця; підсумковим документом, що складався особою, яка проводила дізнання, був протокол, який затверджувався начальником органу дізнання, а підсумковим документом всього досудового спеціального провадження у протокольній формі – обвинувальний висновок прокурора.

Значення такої форми полягало в тому, що вона створювала реальні умови для більш ефективного розкриття і розслідування тяжких злочинів; це усувало з процесуальної форми всі надлишки, що без потреби ускладнювали процес.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс, на жаль, не передбачає кримінальне провадження за протокольною формою, але потреба у наявності спеціальних проваджень, які відрізняються від звичайного провадження, є безперечною, вона зумовлена запитом суспільства, оскільки процесуальна форма насамперед має стати корисним соціальним інструментом.

Суспільству не байдуже, якою кількістю людей та матеріальних витрат вирішуються ті чи інші питання охорони законності або боротьби з правопорушеннями. Держава не може виділяти для цього необмежену кількість ресурсів. Необхідно витрачати наявні сили та засоби найбільш раціонально та ефективно, використовуючи інститут дізнання при досудовому розслідуванні кримінального проступку.

Отже, підвищення ефективності кримінального судочинства (одного з видів правозастосовної діяльності), як і ефективне виконання будь-яких інших державних функцій, досягається лише тоді, коли всі його цілі – найближчі та стратегічні – реалізовані з найменшою шкодою для різноманітних соціальних цінностей, з мінімальними економічними витратами і в найкоротший термін, а саме шляхом провадження дізнання, так би, мовити “спрощеного порядку” досудового розслідування кримінальних правопорушень з незначним ступенем суспільної небезпеки – кримінальних проступків.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>.

2. Рекомендація № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Стосовно спрощення кримінального правосуддя» від 17 вересня 1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_339#Text.

Форосяний Андрій Володимирович,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Окремі положення початку досудового розслідування у кримінальному провадженні залишаються дискусійним питанням, не дивлячись на зміни у до чинного вітчизняного кримінального процесуального законодавства.

Питання щодо можливості перевірки повідомлення про кримінальне правопорушення, початку обчислення строку досудового розслідування, є спірними і не мають єдиного погляду науковців. Стан теперішньої регламентації цих питань призводить до деяких проблем, які виникають у практичній діяльності органів досудового розслідування, порушення прав учасників кримінального провадження тощо.

Питання початку досудового розслідування є досить актуальним серед науковців [1–8] з огляду на проблеми законодавчого регламентування і практики застосування положень законодавства, які стосуються цього питання.

Разом з тим, різноманітність поглядів науковців залишає невіршеними ряд проблемних питань теми, зокрема, таких як початок обчислення строків досудового розслідування, визначення строків досудового розслідування, продовження строків досудового розслідування тощо.